Repere antropologice pe harta gândirii filosofice blagiene

LILIANA MOLDOVAN
Biblioteca Judeţeană Mureş

Abstract

Antropological Highlights Considering
Blaga's Philosophical Thinking

Romanian philosophy, situated, as it is known, in a plan close to the Western philosophy's systems of values, has linked its destiny to that of man. Humanism, the faith in the creative capacity of human beings are two constant elements of the Romanian philosophical works. There is a real specific anthropological tradition of the Romanian thinkers who conceived, in time, philosophical works about specific human existential problems.

Thus, in the period of the Romanian Humanism, Dimitrie Cantemir showed a first sign of discontent about the metaphysics of the human harmony with the world he belongs to. He launched the idea that the Romanian people was formed within the boundaries of minor cultures. This idea will be adopted and amplified by Lucian Blaga, who expresses dissatisfaction with the human situation created by „minor cultures."

The concern for human problems is quite old in Blaga's preoccupations. He conceives the relationship between culture and the existential status of man as a means of deepening existential dimensions of the human specific. Blaga considers culture as being a part of the way of existing.

Blaga considers that the human being is twice unfortunate. First, because it is subjugated to the desire to overcome the biological condition, then, because it is forced to live in the mystery horizon, in order to reveal it. Blaga's man is perfected in terms of these two unconscious horizons and becomes a mystery itself. Mystery is for Lucian Blaga „the supreme angle of view" that allowed him to understand the world as a mystery. Only by means of mystery, the world can be known and revealed; only through the mystery man can understand and bring the world closer.

Blaga writes in ***Antropologia filosofică*** *that human destiny is twice broken: first, as biological being disadvantaged by poor adaptive capacity; second, as being creative, transcendent subject to the censorship of the Great Anonymous.*

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

We do not meet in Lucian Blaga's works a pure philosophical anthropology. The human type mystery, which he reveals in his philosophical thinking, is decorated with elements related to mythology, folklore, culture and philosophy. Discussions on the problematic nature of the human destiny are specific to European philosophical thought in the second half of last century. Mystery man is just one of the many aspects of the human typology representative for the European culture.

Keywords: *Lucian Blaga, Romanian philosophy, human being, mystery, philosophical anthropology.*

Filosofia românească, situată, după cum se ştie, pe un plan valoric apropiat de cel al sistemelor filosofice occidentale, şi-a legat destinul de cel al omului. Umanismul, încrederea în capacitatea creatoare a fiinţei umane reprezintă constante ale creaţiilor filosofice româneşti. Există o veritabilă tradiţie antropologică specifică gânditorilor români, care au zămislit, de-a lungul timpului, incitante teme de meditaţie în legătură cu sfera de existenţă a omului şi modalităţile concrete ale fiinţei umane de a se cugeta pe sine, desprinzându-se de lume şi transformându-se în obiect de meditaţie ontologică. Istoria antropologiei filosofice româneşti demonstrează că omul nu se arată gânditorilor sub acelaşi chip. Astfel, Neagoe Basarab, autorul primelor însemnări filosofice despre om, elaborează un portret al fiinţei umane în strânsă concordanţă cu valorile creştine ale vremii. În perioada umanismului românesc, Dimitrie Cantemir manifestă primul semn de nemulţumire metafizică legat de armonia omului cu lumea din care face parte, scriind că omul a intrat „în gâlceavă cu lumea." În plus, renumitul cărturar lansează, pentru întâia oară, ideea că poporul român s-a format în graniţele unei culturi minore. Acest gând va fi preluat şi amplificat de Lucian Blaga care îşi va exprima nemulţumirea faţă de situaţia omului creator de „cultură minoră." Atent la destinul creator al omului, constituit sub spectrul „mioriticului," Lucian Blaga aminteşte, în antropologia sa, de teoria ondulaţiilor a lui Vasile Conta.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

Preocuparea pentru problemele omului este veche la Blaga. Filosoful român concepe relaţia dintre cultură şi statutul existenţial al omului ca un mijloc de adâncire a dimensiunilor specifice fiinţei umane. Cultura, consideră Blaga, face parte din modul de a fi al omului. Creată de om, cultura dobândeşte un statut ontologic. Superioritatea homo sapiens în raport cu celelalte vieţuitoare se afirmă tocmai prin curajul său de a adăuga la starea de echilibru anterioară, menţinută prin orizontul biologic, psihologic şi social, un nou orizont - cel cultural. Evadând în orizontul necunoscutului, creat de noul mediu cultural, omul se descoperă pe sine ca fiinţă creatoare şi acceptă impulsurile revelatoare ca pe nişte atribuţii normale ale destinului său. Vocaţia creatoare îl însoţeşte pe om pe drumul descoperirii de sine şi îi hrăneşte iluzia că nu ar exista nici un obstacol în calea năzuinţelor sale de depăşire a condiţiei umane. Aspiraţiile creatoare ale omului, crede filosoful român, sunt stăvilite de Marele Anonim, care stabileşte anumite frâne estetico-ontologice. Ele acţionează în chipul „categoriilor abisale" ce dau consistenţă tuturor creaţiilor artistice. Pentru a înţelege mai bine, reţinem că ele acţionează sub forma unei matrici stilistice ce se regăseşte, în chip mai şters sau mai clar, în orice plăsmuire artistică. Destinul creator al fiinţei umane se zbate în limitele unor categorii abisale, stabilite de marele demiurg.

Prin urmare, fiinţa umană este de două ori nefericită. Mai întâi, fiindcă este subjugată dorinţei de a-şi depăşi condiţia biologică, apoi, pentru că este nevoită să trăiască în orizontul misterului „*în vederea revelării acestuia*." Definindu-se pe coordonatele spaţiului mister şi timpului mister, omul lui Blaga se desăvârşeşte în funcţie de aceste două orizonturi inconştiente, se molipseşte de misterul lumii şi devine el însuşi mister.

Misterul reprezintă pentru Lucian Blaga „*supremul unghi de vedere*"[1] care i-a permis să cunoască lumea ca pe o taină. Doar prin mijlocirea tainei, lumea poate fi cunoscută şi revelată, doar prin intermediul misterului omul poate să aducă lumea mai aproape şi să o cunoască. Cunoaşterea lumii ca taină se realizează întotdeauna prin intermediul gândirii mitice pe care omul o foloseşte pentru a înţelege şi explica lumea. Imposibilitatea fiinţei umane de a scoate la iveală un unic mit dezlegător,

[1] Lucian Blaga, ***Trilogia cunoaşterii***, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 162.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

care să rezolve toate misterele lumii, apare în antropologia lui Blaga, ca aspect al tragismului existenţei umane. Destinul omului, scrie Blaga în ***Antropologia filosofică***, este de două ori frânt:

- în primul rând, ca fiinţă biologică dezavantajată de slabele capacităţi adaptative;
- în al doilea rând, ca fiinţă creatoare, supusă cenzurii transcendente a Marelui Anonim.

Revelarea misterului lumii neputându-se realiza pe deplin, omul încearcă să se afirme ca fiinţă istorică şi creatoare. El speră că, în planul existenţei istorice şi creatoare, se va bucura de o anumită libertate, concretizată în posibilitatea de a alege între variatele moduri de gândire şi trăire, între variatele modele ale tipologiei umane. Într-adevăr, revelarea misterului neputându-se realiza decât parţial şi indirect, fiinţa umană poate alege să trăiască după modelul omului de ştiinţă, al omului istoric sau al omului creator.

Numai în calitate de fiinţă creatoare, absorbită de orizontul misterului, scrie Blaga, omul poate scăpa de greaua povară a necunoscutului şi se poate apropia de succes în încercările lui de revelare a misterului. Superioritatea omului poate fi dovedită în plan material, prin creierul său dezvoltat, în plan psihologic şi social, prin inteligenţă şi geniu creator, în plan ontologic, prin transcenderea realităţii imediate şi plasarea în nemărginitul orizont al necunoscutului. Orizontul necunoscutului are o funcţie stimulatoare şi îi dezvoltă omului dorinţa de a revela misterul prin aptitudini creatoare. În concluzie, departe de a fi „*un simplu mănunchi de primitivisme*,"[2] omul apare ca factor activ în lume, ca factor creator de cultură.

În volumul ***Aspecte antropologice***, filosoful român analizează problema destinului cultural al fiinţei umane şi mărturiseşte că a doua natură a omului este cultura. Cultura s-a revărsat asupra lumii naturale, l-a îndepărtat pe om de rădăcinile lui biologice, instinctuale şi i-a oferit, în schimb, un nemărginit orizont al misterului. Doar prin intermediul creaţiei, omul îşi poate manifesta capacitatea de transcendere. Desigur, această forţă de transcendere este ocultată de Marele Anonim, care pune oprelişti în calea năzuinţelor cognitive ale oamenilor. Marele Anonim,

[2] Idem, ***Aspecte antropologice***, Timişoara, Editura Facla, 1976, p. 125.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

care joacă, în cadrul sistemului filosofic blagian, rolul de principiu fundamental, a ridicat multiple probleme interpretative. Când ajungem la Marele Anonim, suntem mereu puşi în încurcătură de caracterul complex al acestui „*produs mistico-filosofic*."[3] Înzestrat cu calităţi divine, cu însuşiri demonice şi o eternă capacitate de autoregenerare, Marele Anonim aplică principiul „*conservării misterului*" şi creează cenzura transcendentă, oprind realizarea idealurilor cognitiv-transcedentale ale oamenilor de geniu. În teoria cenzurii transcendente găsim câteva lămuriri în legătură cu natura Marelui Anonim şi posibilitatea cunoaşterii lui. Personajul principal al cărţii intitulate ***Cenzura transcendentă*** nu este însă Marele Anonim, ci omul mister şi eforturile lui de a ajunge la forme superioare de cunoaştere. Ca fiinţă cognitivă, adânc implicată în procesele de transcendere, omul mister joacă un rol esenţial în revelarea absolutului.

Ideea de mister guvernează întregul proces de cunoaştere blagian. Omul mister se remarcă sub diferite ipostaze ale subiectului cunoscător şi apare:

- ca simplă individualitate cognitivă;
- ca fiinţă luciferică;
- ca personaj paradisiac.

În ***Trilogia culturii***, Lucian Blaga încearcă să explice care este diferenţa dintre diversele ipostaze cognitive ale omului. În acest volum, apărut în 1936, filosoful pune accentul pe natura dual a omului, care apare fie ca fiinţă luciferică, fie ca fiinţă paradisiacă. Blaga numeşte cunoaştere paradisiacă acea formă de cunoaştere înţelegătoare care operează cu mistere latente. Misterul este obiect al cunoaşterii înţelegătoare, iar sarcina acestei forme de cunoaştere este „*de a insera obiectele pe plan conceptual*," mai exact de a transpune în concepte materialul concret intuitiv, prin transformarea lui în obiect cognitiv. Cunoaşterea luciferică, dimpotrivă, părăseşte palierul cunoaşterii misterelor latente şi se aventurează în necunoscut, nu în sensul descifrării lui, ci în direcţia înlocuirii necunoscutului cu un mister şi mai mare. Considerat ca punct de plecare al oricărei acţiuni cognitive, misterul

[3] Al. Tănase, Studiu introductiv la ***Trilogia culturii***, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 1-45.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

adaugă un plus de cunoaştere, care determină o intensificare calitativă a necunoscutului.

Desigur, confuziile ridicate de ideea misterului blagian se intensifică din momentul în care observăm că filosoful român se referă la diferite tipuri de mistere, care pot fi descifrate prin diferite forme de investigare cognitivă. Lumea este împânzită de mistere, spune Blaga, care consideră că există:

- mistere latente;
- mistere atenuate;
- mistere permanentizate;
- mistere potenţate.

Situaţia se complică şi mai mult când cititorul descoperă o altă structurare a tipurilor de mistere, împărţite ca:

- mistere fanice;
- mistere criptice.

Dacă, prin cunoaştere luciferică, misterul se deschide pe mai multe planuri, în cunoaşterea paradisiacă întâlnim doar niveluri diferite de abstractizare. Cunoaşterea luciferică operează cu două tipuri de transcendenţă: transcendenţă orizontală şi transcendenţă verticală. Cele două tipuri de transcendenţă corespund:

1. *orizontului spaţial* - care face posibilă expansiunea cognitivă pe acelaşi plan;
2. *orizontului temporal* - favorabil creşterii şi devenirii.

Reţinem că elanurile cognitive ale omului luciferic sunt puternic diminuate de Marele Anonim, care îngrădeşte dreptul oamenilor de a îndeplini actul transcenderii şi de a-i revela esenţa absolută. Atitudinea Marelui Anonim este explicabilă dacă ne gândim că formele de cunoaştere absolută ar pune în pericol echilibrul ontologic sub 3 aspecte:

1. ar dispărea natura criptică a Marelui Anonim;
2. fiinţa umană însăşi ar fi pusă în pericol de pierderea naturii sale duale prin dizolvarea în transcendent;
3. ar avea loc o dezrădăcinare a omului.

Concluzia formulată de Lucian Blaga în ***Cenzura transcendentă*** este cât se poate de simplă: cunoaşterea, în loc să îl apropie pe om de Marele

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

Anonim, mai rău îl îndepărtează. Deşi este înzestrată cu „*destulă îndrăzneală*" şi cu „*suficiente însuşiri ale minţii*," fiinţa umană se află în imposibilitatea de a cunoaşte esenţa divinităţii. Singura formă de cunoaştere la care poate accede este cea numită de Blaga „*minus - cunoaştere*," adică o formă de cunoaştere care potenţează misterul şi nu distruge „*corola de minuni a lumii*,"[4] ci o transformă în „*neînţelesuri şi mai mari*."[5] Cunoaşterea are o relevantă funcţie creatoare, care contribuie la ocultarea misterului prin creaţie, prin convertirea misterului în „*metafore revelatorii şi tipare abisale*."[6]

Vocaţia cognitivă a omului este dublată de o vocaţie creatoare. În spaţiul proceselor creatoare, misterele pot fi revelate prin intermediul categoriilor abisale. Considerate părţi constitutive ale destinului uman, categoriile abisale intervin în confruntarea permanentă a omului cu misterul, ele alcătuiesc materia stilistică a miturilor. Cunoaşterea mitică, la rândul ei, îl ajută pe om să îşi depăşească limitele existenţiale şi vine în completarea insuficientelor sale puteri cognitive.

Miturile sunt încercări de salvare a misterelor. Miturile se înfăţişează ca mistere amplificate şi poartă amprenta gândirii metaforice a fiinţei umane. În privinţa metaforicului, Lucian Blaga face distincţie între două tipuri de metafore:

1. *metaforele plasticizante*, care au o simplă funcţie expresivă şi

---

[4] „*Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*
şi nu ucid
cu mintea tainele, ce le-ntâlnesc
în calea mea."

[5] „*...eu cu lumina mea sporesc a lumii taină -*
şi-ntocmai cum cu razele ei albe luna
nu micşorează, ci tremurătoare
măreşte şi mai tare taina nopţii,
aşa îmbogăţesc şi eu întunecata zare
cu largi fiori de sfânt mister
şi tot ce-i neînţeles
se schimbă-n neînţelesuri şi mai mari." (Lucian Blaga, ***Eu nu strivesc corola de minuni a lumii***)

[6] Lucian Blaga, ***Artă şi valoare***, în ***Trilogia valorilor***, Bucureşti, Editura Fundaţiei Regale pentru Literatură şi Artă, 1946, p. 561.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

2. *metaforele revelatorii*, care sunt dezlegătoare de mister.

În esenţă, oricărui act de creaţie îi revine sarcina de a revela un mister. Trăind în orizontul misterului şi întru revelarea lui, putem presupune că fiinţa umană este capabilă să pătrundă în ascunzişurile misterelor. În realitate, nu posedăm decât iluzia că actul de transcendere cognitivă a fost realizat. În urma eforturilor de înţelegere şi decriptare a misterului, obţinem doar o revelare disimulată, o cunoaştere mitică, exercitată prin limbaj metaforic.

Misterul este disimulat prin revelaţie, iar procesele disimulării se realizează prin intermediul binecunoscutei matrici stilistice. Matricea stilistică face parte din orizontul inconştient al omului. Ea constituie fundamentul unei culturi, scheletul de bază al oricărei creaţii artistice. Referindu-se la specificul sufletului colectiv românesc, Lucian Blaga descoperă că matricea stilistică proprie poporului nostru este conformă spaţiului şi timpului mioritic, ceea ce înseamnă că destinul nostru cultural ia forma unui spaţiu molcom ondulat care „*descinde din plai, culminează pe plai şi sfârşeşte pe plai*,"[7] într-un ritm specific, asemănător doinei noastre populare. Este de la sine înţeles că identitatea fiecărei culturi naţionale este determinată de coordonate spaţiale şi temporale specifice, de o matrice stilistică unică. Ceea ce diferenţiază o cultură naţională de alta sunt simbolurile spaţiale şi temporale care constituie matricea stilistică.

Revenind la subiectul de bază al acestei lucrări, menţionăm că Lucian Blaga face o distincţie evidentă între două planuri ontologice: planul ontologic al omului mister şi planul ontologic al fiinţei umane concrete. Dacă omul mister se înfăţişează ca zămislitor de cultură, omul concret este creator de civilizaţie. Dacă culturii îi revine rolul de a revela mistere şi semnificaţii, civilizaţia răspunde nevoilor de autoconservare şi securitate ale omenirii. După cum aminteam mai sus, raportul Marelui Anonim cu omul mister este mediat de cenzura transcendentă, care are rol reglator. „*Spiritul se realizează în viaţă* - scrie Blaga - *numai în măsura în care această realizare nu contravine la intenţiile cenzurii transcendente*."[8]

---

[7] Idem, ***Spaţiul mioritic***, Bucureşti, Editura Humanitas, 1994, p. 17.

[8] Lucian Blaga, ***Cenzura transcendentă***, Bucureşti, Editura Humanitas, 1993, p. 160.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

De când se ştie, omul a încercat să pătrundă dincolo de cenzura transcendentă şi a reuşit să îşi depăşească condiţia, plăsmuind mituri sau alte concepţii metafizice, dezlegătoare de mistere. Fiinţa umană nu poate trăi fără metafizică. Ea are nevoie de această viziune abstractă despre „cealaltă lume" pentru a se apropia de Marele Anonim. Definind lumea ca mister, omul îşi asigură accesul la tainele universului prin efort creator şi nu prin extaz mistic. Toate creaţiile sale - artistice, religioase şi ştiinţifice - sunt realizate cu un singur scop: acela de a dezveli mistere, de a înţelege esenţa Marelui Anonim prin intermediul unei cunoaşteri disimulate.

Oamenii au găsit soluţia depăşirii cenzurii transcendente prin intermediul cunoaşterii mitice. Fiecare mit reprezintă o încercare a fiinţei umane de a pătrunde în orizontul misterului pentru a-l revela. Ca mod de a fi specific uman, revelarea misterului se produce în cadrul gândirii magice. Magicul, scrie Blaga, joacă rolul unei „locotenenţe cognitive" şi ia locul multiplelor necunoscute de care mintea umană nu poate da seama. Magicul devine un produs al minţii umane şi are:

- o *funcţie ontologică*, fiind plasat la mijlocul distanţei dintre mister şi revelare;
- o *funcţie cognitivă*, acoperind golurile pe care cunoaşterea obişnuită nu le poate soluţiona;
- o *funcţie pragmatică*, magicul servind la orientarea omului în lumea dată;
- o *funcţie vitală*, deoarece, prin gândirea magică, „*se creează o lume prielnică sufletului ca atare*."[9]

Prezenţa copleşitoare a misterului în filosofia blagiană dovedeşte că gânditorul român s-a folosit de această idee pentru a construi o imensă antropologie a omului mister. Chiar dacă nu foloseşte termenul ca atare, prezenţa omului mister se simte pretutindeni, în orice fragment din sistemul său filosofic. Ideea omului mister reprezintă o încercare originală de definire a fiinţei umane dintr-o altă perspectivă, cea a orizontului misterului. De pe acest palier, fiinţa umană se înfăţişează ca o entitate extrem de complexă, ca o sinteză a omului concret, a omului cunoscător şi a omului mistic. La orice nivel de existenţă ne-am raporta, prezenţa

[9] Idem, ***Despre gândirea magică***, Bucureşti, Editura Garamond, 1992.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)

omului este hotărâtoare. În general, fiinţele umane se plasează când într-un orizont, când într-altul, în funcţie de idealurile pe care vrea să le obţină. Cert este că vieţuirea în orizontul misterului îl aşează pe om într-un cadru existenţial extrem de generos, de unde acesta guvernează lumea faptelor şi a simbolurilor. Orizontul misterului este un fel de „apriori" a problemelor cognitive şi metafizice pe care şi le pune omul. Din perspectivă antropocentristă, observăm că totul se măsoară pornind de la om, cu toate că întreaga lui istorie spirituală, marele său destin creator este dependent de absolut şi de îngăduinţa Marelui Anonim.

Neacceptându-şi condiţia tragică, trăind sub puternica obsesie a tainelor lumii, Blaga însuşi a luat chipul omului mister şi a încercat să spargă zidurile înălţate de Marele Anonim în calea afirmării destinului uman. În concluzie, existenţa tragică devine la Lucian Blaga condiţia afirmării măreţiei lui homo sapiens, deoarece, dintre toate creaturile, singur omul a fost capabil să realizeze un salt ontologic menit să-l pună în pericol pe Marele Anonim, care şi-a intensificat eforturile de stăvilire a năzuinţelor creatoare ale fiinţei umane.

Nu întâlnim la Lucian Blaga o antropologie filosofică în stare pură. Tipul uman al omului mister, pe care îl relevă gândirea sa filosofică, este decorat cu elemente din domeniul mitologiei, folclorului, gnoseologiei şi filosofiei culturii. Cunoaşterea problematizantă a fiinţei umane este specifică gândirii filosofice europene din a doua jumătate a secolului trecut. Omul mister nu este decât una din multiplele ipostaze ale tipologiei umane reprezentative pentru cultura europeană de la sfârşitul secolului XX, care se situează sub presiunea unor puternice influenţe teoretice, generate de nivelurile de acceptare şi definire a tragismului destinului actual al omenirii.

BDD-A19422 © 2009 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:31 UTC)